

मराठी सृजनात्मक साहित्य आणि AI

डॉ.शिवसांब कापसे*

श्री गुरु बुद्धीस्वामी महाविद्यालय पूर्णा.जि.परभणी

शोध सार

मराठी सृजनात्मक साहित्य आणि आर्टिफिशियल इंटेलीजन्स (AI) चा वर्तमान काळातील सहसंबंध नवनिर्मिती करण्याची आवड असणाऱ्या लेखकांना दीर्घदर्शक ठरणारा आहे. एखादी कल्पना लेखनासाठी प्रेरणा देणानी असताना, त्याचे स्वरूप काय असावे याचे मर्म लेखकांना उलगडण्यासाठी अनेक घटक साहयभूत ठरत असतात. नवनिर्माण करण्याची क्षमता मानवी मेंदूत मोठ्या प्रमाणात असताना AI त्यास साह्यकारी ठरणार आहे. कथा, कविता, कादंबरी, नाटक, ललित यातील बारकावे, मानवी संवेदना, भाव भावनांचा अलगद उलगडा यास केवळ लेखकच आविष्कृत करू शकतो. ही जाणीव आपणास कायम ठेवावी लागेल.

AIच्या माध्यमातून व्यावहारिक किंवा व्यावसायिक लेखन करण्यासाठी मदत होणार आहे. कथा, कविता सारखे ललित लेखन ज्यांना करावेसे वाटते, त्यास या माध्यमातून मदत होणार आहे

बीज शब्द: सृजनात्मक साहित्य, कृत्रिम बुद्धिमत्ता

Received: 02/12/2025
 Accepted: 17/01/2026
 Published: 31/01/2026

*Corresponding Author:

डॉ.शिवसांब कापसे

Email: shivsamb.kapse@gmail.com

मराठी सृजनात्मक साहित्य आणि AI

वर्तमान काळात AI चा वापर अनेक क्षेत्रात प्रभावीपणे केला जात असून मानवी जीवन सुखर आणि सुसह्य बनवणे हा त्यामागील हेतू आहे. साहित्य क्षेत्रात AI ने प्रवेश केला असून त्यातून नवलेखकांना लिहिण्यास मदत होते आहे. कविता, कथा, कादंबरी, नाटक, ललित या साहित्यप्रकारात लेखन कसे करावे यासाठी सोदाहरण या माध्यमात उपलब्ध आहेत. या माध्यमाच्या साह्याने लिहिण्यासाठी काही घटक मदत करू शकतात. साहित्याचे विश्व व्यापक असून लेखनाला प्राचीन परंपरा आहे. अशा वेळी AI विशिष्ट साच्यात काही माहिती वाचक आणी लेखकांना देऊ शकते. परंतु संवेदनशील व्यक्ती ज्या पातळीवर लेखन करू शकतो त्या पातळीवर AI वर्तमानकाळात सृजनशील लेखन करणार का हे भविष्यात ठरेल,

AI सृजनशील लेखनासाठी कशा प्रकारे उपयोगी ठरतो या बाबी खालीलप्रमाणे पाहता येईल.

कल्पना (Ideas) तयार करणे

- कथांचे विषय
- कविता/चारोळीचे भाव
- सामाजिक, भावनिक, विज्ञानकथा कल्पना

उदाहरण कल्पना:

“एक गाव जिथे आठवणी विकत मिळतात.”

कथा लेखन (Story Writing)

AI मदत करतो:

- सुरुवात आकर्षक करण्यासाठी
- पात्रांची रचना
- शेवट प्रभावी करण्यासाठी

उदाहरण (लघुकथा):

त्या जुन्या वहीत फक्त शब्द नव्हते, तर तिचे न बोललेले दुःख दडले होते.

कविता / चारोळी

- यमक, लय, भाव
- प्रेम, निसर्ग, आई-वडील, देशभक्ती

नाट्यसंवाद / संवादलेखन

- शालेय नाटक
- एकांकिका
- संवादात भावना आणि संघर्ष

सुधारणा (Editing)

AI वापरून:

- शब्दसंपदा वाढवणे
- भाषा अधिक शुद्ध/भावपूर्ण करणे
- शालेय किंवा स्पर्धेसाठी लेख सुधारणा

उदाहरण:

“ही कथा अधिक भावनिक करा”

“याला स्पर्धेसाठी योग्य शेवट द्या”

AI + लेखक = सर्वोत्तम लेखन

AI:

- कल्पना देतो
- भाषा सजवतो
- चुका सुधारतो

पण भावना, अनुभव आणि आत्मा तुमचाच असतो.

साहित्यासोबत कृत्रिम बुद्धिमत्ता (एआय) चे मिश्रण हे सर्जनशील लेखन, कथा आणि साहित्यिक समीक्षेतील नवोपक्रमाचे प्रतिनिधित्व करते. पारंपारिक साहित्यिक उपक्रम आजपर्यंत मानवी क्रियाकलाप राहिले आहेत, ज्यामध्ये लेखक, लेखक आणि साहित्यिक समीक्षकांनी त्यांच्या जीवनावर, सांस्कृतिक वातावरणावर आणि भावनिक अस्तित्वावर आधारित प्रेरणा शोधून तीव्र प्रमाणात कथा आणि साहित्य डिझाइन केले आहे. परंतु एआय तंत्रज्ञानाच्या आगमनाने, साहित्यिक जग बदलणार आहे. साहित्यात एआयची भूमिका अनुकूलनीय आहे, ती केवळ नवीन लेखन निर्मितीपासूनच नाही तर मागील कामाचे अर्थ लावणे, विश्लेषण आणि रूपांतर देखील

आहे. यामुळे लेखक आणि वाचकांसाठी खेळ आणि संभावना बदलतात.

एआय साहित्यात कसे परिवर्तन घडवत आहे? येथे काही पद्धती आहेत ज्याद्वारे एआय साहित्यावर, त्याच्या आश्वासनावर आणि नैतिक तर्कावर परिणाम करत आहे.

लेखन साधन म्हणून एआय: एआयने स्वतः लेखन प्रक्रियेत योगदान दिले आहे. कवी आणि लेखकांनी एआयचा वापर एक साधन म्हणून करायला सुरुवात केली आहे, सामग्री तयार करण्यासाठी, कथानकाच्या विकासाचा प्रस्ताव मांडण्यासाठी आणि अगदी पूर्ण-लांबीचे लघुलेखन किंवा कविता लिहिण्यासाठी मशीन लर्निंग साधनांचा वापर केला आहे. ओपन एआयचे जीपीटी मॉडेल आणि तत्सम नैसर्गिक भाषा प्रक्रिया (एनएलपी) तंत्रज्ञानासारखे प्लॅटफॉर्म वापरकर्त्यांच्या सूचनांवर आधारित संदर्भानुसार संबंधित लेखन तयार करण्यास सक्षम आहेत. ही एआय-चालित साधने मानवी लेखकांना बदलण्यासाठी नसून त्यांना सर्जनशील प्रक्रियेत मदत करण्यासाठी आहेत. एआयचा कलात्मक वापर पारंपारिक स्वरूपांपुरता मर्यादित नाही. हायपरटेक्स्ट फिक्शन किंवा इंटरॅक्टिव्ह फिक्शनसारखे प्रायोगिक साहित्य, एआयने लक्षणीयरीत्या प्रगत केले आहे. वाचकांच्या निर्णयांना प्रतिसाद देण्याची, अनुकूल लेखन तयार करण्याची आणि रिअल-टाइममध्ये बदलत्या कथेला प्रतिसाद देण्याची एआयची क्षमता वाचकांना अधिक परस्परसंवादी, वैयक्तिकृत अनुभवात सहभागी होण्यास सक्षम करते. ही तंत्रज्ञाने पुस्तके काय आहेत याच्या सीमा ओलांडत आहेत, निश्चित कथनांना सहभागी, बदलत्या आणि जिवंत जगात पोहोचवत आहेत.

नैतिक मुद्दे आणि चिंता

साहित्यात एआयचा वापर वाढत असताना, अनेक नैतिक मुद्दे उपस्थित केले जातात ज्यांचे निराकरण करणे आवश्यक आहे. सर्वात मोठ्या समस्यांपैकी एक म्हणजे लेखकत्व. जर एखाद्या मशीनला लिहायला शिकवले जात असेल, तर ते कोणाचे आहे? अल्गोरिथमचा शोधकर्ता, इनपुट प्रदाता, की मशीन? हा अशा प्रश्नांपैकी एक आहे जो बौद्धिक संपदा आणि सर्जनशील लेखकत्व गोंधळात टाकतो आणि ज्याचे उत्तर देण्यासाठी आपला विद्यमान कॉपीराइट कायदा अद्याप पूर्णपणे तयार नसू शकतो. आणखी एक चिंता अशी आहे की एआय स्टिरियोटाइप चालू ठेवू शकते किंवा नकारात्मक पूर्वग्रहांना बळकटी देऊ शकते. एआय प्लॅटफॉर्मना पक्षपाती किंवा निकृष्ट दर्जाची सामग्री असलेल्या मोठ्या

डेटाबेसमधील नमुने ओळखण्यास शिकवले जाते आणि त्यानुसार, एआय-आधारित साहित्य अशा पक्षपातींचे प्रतिबिंब बनू शकते किंवा आणखी वाढवू शकते. यामुळे लेखनात एआय वापरण्याबाबत आणि विविध आणि प्रतिनिधी डेटा सेट वापरून एआय प्रोग्राम शिक्षित केले जातात याची खात्री करण्यासाठी प्रोग्रामरच्या दायित्वांबद्दल नैतिकतेचे प्रश्न निर्माण होतात. साहित्यिक टीका आणि विश्लेषणात एआय: निर्मिती व्यतिरिक्त, एआय साहित्यिक विश्लेषण आणि टीकेवर देखील प्रभाव पाडत आहे. मानवी क्षमतेपेक्षा कितीतरी जास्त वेगाने मोठ्या प्रमाणात मजकूर वाचण्यासाठी मशीन लर्निंग प्रोग्राम्सना प्रशिक्षित करणे शक्य आहे. यामुळे संगणकीय साहित्यिक शिष्यवृत्तीच्या एका नवीन शाखेचा पाया तयार झाला आहे ज्यामध्ये एआय साहित्याच्या कार्याचे थीम, आकृतिबंध आणि अगदी भावनिक लय वाचतो.

पुस्तक सुचवणे, विपणन आणि क्युरेशनमध्ये एआय: एआय पुस्तकांच्या प्रकाशनाच्या जगात देखील मोठ्या प्रमाणात परिणाम करत आहे, विशेषतः पुस्तक सुचवणे, विपणन आणि क्युरेशन या क्षेत्रांवर. Amazon, Goodreads आणि Spotify वाचकांच्या खरेदीच्या इतिहासानुसार, वाचलेल्या किंवा शोधलेल्या संज्ञानुसार पुस्तके सुचवण्यासाठी एआय अल्गोरिदमवर आधीच मोठ्या प्रमाणात अवलंबून आहेत. हे शिफारस अल्गोरिदम वाचकांच्या क्रियाकलापांमधील ट्रेंडचा अभ्यास करण्यासाठी आणि वाचकाला काय आवडेल याचा माहितीपूर्ण अंदाज लावण्यासाठी मशीन लर्निंगचा वापर करतात, वाचकांना नवीन लेखक आणि शैलींशी ओळख करून देतात जे त्यांना अन्यथा कधीही अनुभवले नसते.

याव्यतिरिक्त, असा धोका आहे की लेखक जितके जास्त एआय वापरतील तितके मानवी सर्जनशीलतेचे मूल्य कमी होईल. जरी एआय लेखन मानवी लेखनाचे अनुकरण करण्याच्या क्षमतेमध्ये आश्चर्यकारक असले तरी, ते नेहमीच भावनिक खोली, अनुभवात्मक जटिलता आणि हेतूपूर्णतेपेक्षा कमी पडते जे खरोखरच महान साहित्याचे वैशिष्ट्य आहेत. इतरांचे म्हणणे आहे की लेखनात एआयवर जास्त अवलंबून राहिल्याने सर्जनशील कार्याचे एकरूपीकरण होऊ शकते, कादंबऱ्या वैयक्तिक अनुभव आणि कल्पनाशक्तीऐवजी नमुने आणि अल्गोरिदमनुसार लिहिल्या जातात. मोठ्या मजकुराचे परीक्षण करून, एआय असे नमुने आणि संबंध शोधण्यास सक्षम आहे जे मानवी समीक्षकांना त्वरित स्पष्ट नसतात. तसेच, एआय विविध भाषा आणि संस्कृतींमध्ये साहित्यिक परंपरांचा सामूहिक अभ्यास करणे सोपे करत आहे. मशीन भाषांतर आणि

नैसर्गिक भाषा प्रक्रिया विद्वानांना जगभरातील साहित्य वाचण्यास आणि त्यांची एकमेकांशी तुलना करण्यास सक्षम करते अशा प्रकारे की भाषेच्या अडथळ्यांमुळे त्यांची तुलना पूर्वी करता येत नव्हती. यामुळे क्रॉस-कल्चरल साहित्यिक अभ्यासासाठी अनेक शक्यता निर्माण होतात आणि जागतिक साहित्यिक ट्रेंडबद्दलचे आपले ज्ञान वाढते.

साहित्यात एआयचे भविष्य

लेखनात एआयचे भविष्य आता सुरू झाले आहे आणि त्याची क्षमता अजून पाहायची आहे. एआय तंत्रज्ञान जसजसे सुधारत जाईल तसतसे ते सर्जनशील लेखन, साहित्यिक विश्लेषण आणि प्रकाशनासाठी अधिकाधिक क्षमता प्रदान करेल. साहित्यात एआयचे भविष्य असे असू शकते ज्यामध्ये मशीन लर्निंग अल्गोरिदम उत्पादन प्रक्रियेत अधिकाधिक एकत्रित केले जातील, एआय केवळ विशिष्ट कामांवरच नव्हे तर संपूर्ण साहित्यिक परंपरांवर लेखकांसोबत काम करेल, लेखनाच्या नवीन पद्धती आणि शैलींवर प्रभाव टाकेल. त्याच वेळी, साहित्यात एआयची भूमिका निःसंशयपणे मानवी कल्पनाशक्तीच्या मूल्यावर आणि कलात्मक कार्यात काय समाविष्ट आहे यावर सतत वादविवादांना कारणीभूत ठरेल. जरी एआय निःसंशयपणे साहित्याची क्षमता वाढवेल आणि वाढवेल, परंतु ते मानवी लेखकाच्या विशिष्ट आवाजाची आणि दृष्टीची जागा घेऊ शकणार नाही.

निष्कर्ष

साहित्यावर एआयचा प्रभाव लेखक, समीक्षक आणि वाचकांना शब्दांशी पूर्णपणे नवीन पातळीवर संवाद साधण्यासाठी नवीन संधी प्रदान करतो यात शंका नाही. नवीन काम लिहिण्यापासून ते आधुनिक कामावर टीका करण्यापर्यंत, एआय साहित्याचे स्वरूप बदलत आहे, साहित्य अधिक तयार, चैतन्यशील आणि गतिमान बनवत आहे.

संदर्भ :

1} https://chatgpt.com/s/t_6970bb7272b881919ea2bbb6d6ded3a84

2) WWW.मराठी साहित्य आणि AI